

УДК 612.432

I. I. Герзанич

**ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ ГІПОТАЛАМІЧНИХ
НЕЙРОСЕКРЕТОРНИХ ЦЕНТРІВ
ПІСЛЯ ГІПЕРБАРИЧНОЇ ОКСИГЕНАЦІЇ**

В фундаментальних дослідженнях, присвячених вивченю впливу на організм гіпероксії [6, 7], не дістали належного висвітлення питання, що відбувають функціональний стан такої важливої і лабільної ланки, що забезпечує постійність гомеостазу, як гіпоталамо-гіпофізарна нейросекреторна система (ГГНС). Відомо, що нейрогормони, які утворюються в загаданій системі, впливають на функцію багатьох органів і систем, чим і забезпечують регуляцію важливих біологічних процесів і насамперед адаптаційних реакцій організму [1, 4, 9]. Зокрема встановлено, що вазопресин-антидіуретичний гормон, який синтезується нейросекреторними клітинами, спричиняє потенціючу дію щодо гіпофізотропного гіпоталамічного фактора CRF [15], що свідчить про тісний взаємозв'язок гіпоталамуса з системою гіпофіз — кора надниркових залоз. Особливості реакції ГГНС при різних екстремальних впливах широко висвітлені в літературі [3, 10, 11, 12, 16, 17]. Тому зрозуміла актуальність вивчення функціонального стану загаданої системи при гіпероксії. Тим більше, що останнім часом гіпероксія все ширше застосовується в медичній практиці [2, 5, 8, 13, 14].

Ми вивчали характер функціональних змін однієї з ланок ГГНС — гіпоталамічних нейросекреторних центрів (супраоптичного і паравентрикулярного ядер) в умовах гіпербаричної оксигенациї.

Методика досліджень

Досліди проведено на 50 статевозрілих щурах-самцях лінії Вістар. Стан гіпербаричної оксигенації відтворювали в барокамері. Тварини зазнавали одноразового впливу гіпероксії на протязі 1 год (з 8 до 9 год) при тиску 3 ата, потім їх декапітували в різний час після впливу: зразу після досліду (I серія), через 1 год (II серія), через 6 год (III серія), через 12 год (IV серія) і через 24 год (V серія). Тварин I, II і V серій вмертвляли вранці (9—10 год), III — вдень (15—16 год), IV — ввечері (21—22 год). Мозок та гіпофіз фіксували в рідині Буена. Серійні парафін-целодинові зразки забарвлювали паральдегід-фуксином за Гоморі—Габу з дофарбуванням азокарміном.

Оцінювали функціональний стан ядер загальноприйнятим методом шляхом зіставлення: а) процентного співвідношення типів нейросекреторних клітин, б) показників середніх об'ємів ядер та ядерець цих клітин, в) кількості нейросекреторної речовини у відростках клітин, г) стану судин [9]. При оцінці функціонального стану виходили з положення про те, що показниками підвищеної функціональної активності є: 1) переважання ясних нейросекреторних клітин, 2) збільшення об'ємів ядер та ядерець, 3) зменшення кількості нейросекреторної речовини, 4) гіперемія капілярів. В кожному з ядер підраховували процентне співвідношення п'яти типів нейросекреторних клітин, що свідчить про різний функціональний стан. Об'єм ядер обчислювали за формулою еліпсоїда ($4/3 \pi ab^2$), об'єм ядерець — за формулою кулі ($4/3 \pi r^3$). Оцінку загальної кількості нейросекреторної речовини здійснювали візуально за п'ятибальною системою. Максимальну кількість приймали за 5,0 умовних одиниць (ум. од.).

Контролем в наших дослідженнях були тварини, яких заздалегідь вміщували в барокамеру на 1 год при звичайному атмосферному тиску, а потім вмертвляли в різний час доби: о 9—10, 15—16 і 21—22 год. Години декапітації контрольних та дослідних тварин збігалися.

Результати досліджень

Як показали результати наших досліджень, гіпербарична оксигенация в Зата приводить до значних змін функціональної активності гіпоталамічних нейросекреторних центрів.

Супраоптичне ядро. Безпосередньо після досліду відзначено зрушення в процентному співвідношенні типів нейросекреторних клітин

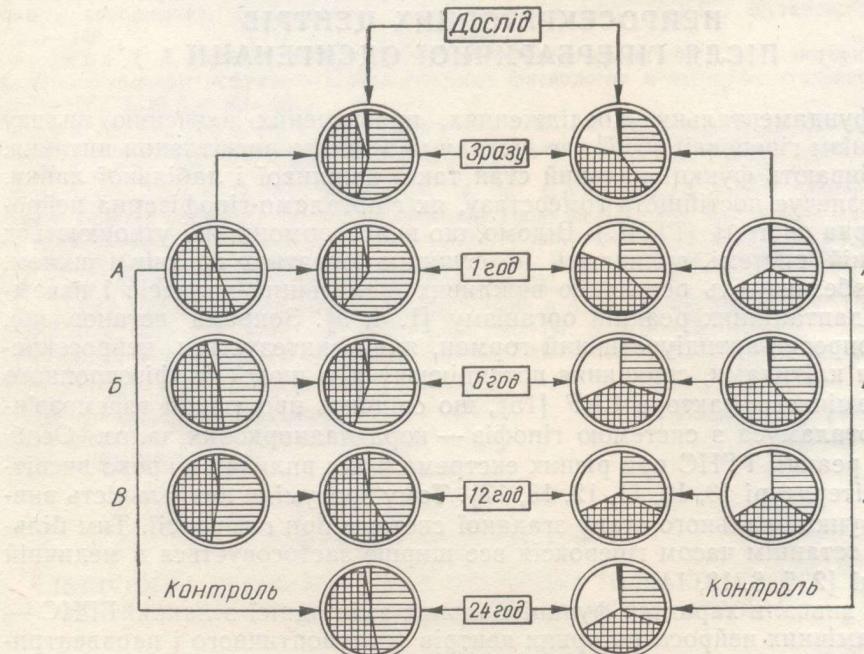
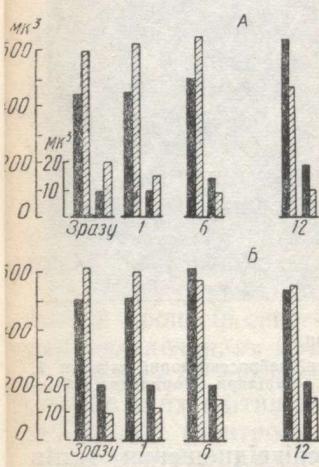

Рис. 1. Процентне співвідношення типів нейросекреторних клітин супраоптичного (зліва) і паравентрикулярного (справа) ядер в різні строки після гіпербаричної оксигенациї.

Умовні позначення. Час забою тварин: А — 9—10 год, Б — 15—16 год, В — 21—22 год. Ясні клітини: горизонтальна штриховка — I тип, навхрест — II тип, біла частина — III тип, чорна частина — темнозабарвлена з ГПГ та пікноморфна.

(переважання активно функціонуючих клітин I і II типів, які становлять відповідно 52,4 і 45,2%, див. рис. 1). Водночас зменшилась кількість ясних клітин III типу (2,2%). Слід підкреслити, що значних змін в процентному співвідношенні темнозабарвлених і пікноморфних клітин не виявлено. Поряд з цим спостерігається виражена гіпертрофія ядер та ядерець ясних нейросекреторних клітин. Об'єми ядер збільшились до $607,6 \pm 13,2 \text{ } \mu\text{m}^3$ (контроль — $456,0 \pm 8,9 \text{ } \mu\text{m}^3$; $p < 0,001$; див. рис. 2). В порівнянні з контролем зменшився вміст нейросекреторної речовини у відростках нейросекреторних клітин (рис. 3). Фрагменти нейросекреторних волокон, заповнені гоморі-позитивними гранулами (ГПГ), в основі ядра мають вигляд дрібних розширень. В частині розширень ГПГ відсутні, а в іншій — розташовані пухко. Капіляри в межах ядра розширені і заповнені еритроцитами (рис. 4).

менше, ніж у контролі, — що є дані попередньої статистики ($456,0 \pm 8,9 \text{ } \mu\text{m}^3$; $p < 0,001$). об'єм ядерець до 16,80 кількості нейросекреторно

В основі ядра спостерігається, які заповнені пухко фрагментів — стрічкоподібні заповнені еритроцитами.

Отже, згадані функціональні зміни є інтенсифікацією процесів синтезу.

Через 6 год після дослідів з нейросекреторних клітин, які відсутні, проте клітин III типу контролем виражено збільшено — $514,9 \pm 12,0 \text{ } \mu\text{m}^3$, $10,58 \pm 1,05 \text{ } \mu\text{m}^3$ (контроль — $456,0 \pm 8,9 \text{ } \mu\text{m}^3$).

Фрагменти нейросекреторних клітин мають різної величини структур, а інші містять пухко розташовані гіперемія капілярів.

Отже, наведена гістофонакологічна структура, що синтез нейросекреторних клітин в часі посилені.

щували в
ї в різний
дослідних

оксигена-
сті гіпо-

но зру-
ї клітин

3
5
5

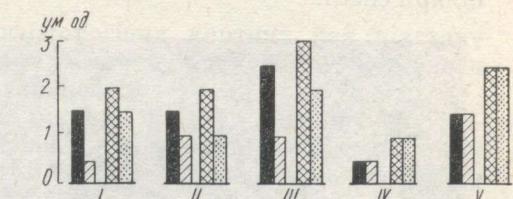
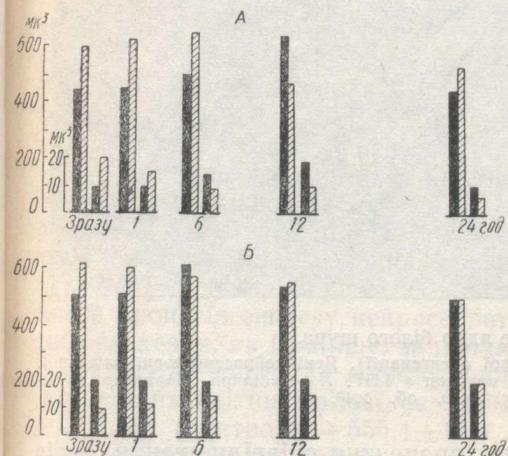

Рис. 3. Кількісний вміст нейросекреторної речовини у відростках нейросекреторних клітин супраоптичного і паравентрикулярного ядер (в ум. од.).

Супраоптичне ядро: чорні стовпчики — контроль, заштриховані навскіс — дослід. Паравентрикулярне ядро: штриховка навпаки — контроль, крапками — дослід. Час забою тварин: I — зразу після досліду, II — через 1 год, III — через 6 год, IV — через 12 год, V — через 24 год.

Рис. 2. Об'єми ядер і ядерець нейросекреторних клітин супраоптичного (А) і паравентрикулярного (Б) ядер.

Чорні стовпчики — контроль, заштриховані — дослід. По горизонталі — час забою тварин (у год). По вертикалі — об'єми ядер і ядерець (μm^3).

менше, ніж у контролі, — 1 %. Середні показники об'ємів ядер перевищують дані попередньої серії і становлять $625,0 \pm 14,1 \mu\text{m}^3$ (контроль — $456,0 \pm 8,9 \mu\text{m}^3$; $p < 0,001$). Збільшилися у порівнянні з контролем також об'єми ядерець до $16,80 \pm 1,08 \mu\text{m}^3$ ($p < 0,001$). Відбулося зменшення кількості нейросекреторної речовини у відростках ясних клітин.

В основі ядра спостерігаються фрагменти нейросекреторних волокон, які заповнені пухко розташованими ГПГ. Переважна форма цих фрагментів — стрічкоподібна. Судини в межах ядра розширені і щільно заповнені еритроцитами.

Отже, згадані функціональні зміни характеризують продовження інтенсифікації процесів секретоутворення та секретовиведення.

Через 6 год після досліду зрушення в процентному співвідношенні нейросекреторних клітин, відзначене в попередній серії, в основному зберігається, проте клітин III типу стає ще менше — 0,2 %. В порівнянні з контролем виражено збільшенні об'ємів ядер — $649,8 \pm 16,9 \mu\text{m}^3$ (контроль — $514,9 \pm 12,0 \mu\text{m}^3$, $p < 0,001$), а об'єми ядерець становлять $10,58 \pm 1,05 \mu\text{m}^3$ (контроль — $16,92 \pm 0,56 \mu\text{m}^3$, $p < 0,001$). Вміст нейросекрету у відростках клітин менший, ніж у контролі.

Фрагменти нейросекреторних клітин в основі ядра, заповнені ГПГ, мають різної величини стрічкоподібну форму. Деякі з них спустошені, а інші містять пухко розташовані гранули нейросекрету. Відзначається гіперемія капілярів.

Отже, наведена гістофізіологічна картина дає підставу говорити про те, що синтез нейросекреторної речовини та її виведення в цей проміжок часу посилені.

Через 12 год після досліду співвідношення активно функціонуючих клітин наближається до контрольних показників. Слід відзначити, що об'єми ядер знижуються до $474,0 \pm 12,8 \text{ мк}^3$ (контроль — $604,9 \pm 15,4 \text{ мк}^3$; $p < 0,001$), а об'єми ядерець до $12,76 \pm 1,04 \text{ мк}^3$ (контроль — $20,68 \pm 0,72 \text{ мк}^3$; $p < 0,001$). Кількісний вміст нейросекреторної речовини у відростках клітин відповідає контрольному.

Різної величини розширення волокон в основі ядра заповнені ГПГ. Форма цих розширень різноманітна, але переважає стрічкоподібна. Капіляри спалі.

Рис. 4. Супраоптичне ядро білого щура.
a — контроль, b — дослід (зразок після гіпербаричної оксигенациї). Ясні нейросекреторні клітини I, II, III типу; HCP — фрагменти нейросекреторних волокон з ГПГ, K — капіляри. Паральдегід-фуксин+азокармін. Ок. $\times 10$, об. $\times 40$.

Через 24 год після експерименту процентне співвідношення типів нейросекреторних клітин, об'єми їх ядер і ядерець, кількісний вміст нейросекреторної речовини у відростках клітин, стан судин відповідають контрольним показникам.

Параовентрикулярне ядро. Безпосередньо після досліду збільшилась у порівнянні з контролем кількість активно функціонуючих клітин I і II типів, відповідно до 41,2 і 34,9% (рис. 1), а кількість клітин III типу зменшилась до 23,6%. Виражених змін у процентному співвідношенні темнозабарвлених і пікноморфних клітин не спостерігалось. Водночас слід відзначити значну гіпертрофію ядер. Об'єми ядер збільшились до $638,7 \pm 11,4 \text{ мк}^3$ (контроль — $514,7 \pm 12,1 \text{ мк}^3$, $p < 0,001$; див. рис. 2). Проте об'єми ядерець зменшились до $8,58 \pm 0,43 \text{ мк}^3$ (контроль — $21,38 \pm 0,66 \text{ мк}^3$, $p < 0,001$). Крім того, спостерігається зменшення вмісту нейросекреторної речовини у відростках клітин (рис. 3). В межах ядра відростки нейросекреторних клітин мають вигляд переважно різної величини стрічок і розширень, що містять ГПГ нейросекрету. Нерідко гранули нейросекрету розташовані пухко. окремі нейросекреторні волокна спустощені. Спостерігається значна гіперемія капілярів.

Наведені дані посередньо свідчать про посилення як процесів секретоутворення, так і секретовиведення.

Через 1 год після досліду активно функціонуючих клітин I типу дещо менше, ніж у попередній серії, проте кількість їх, як і раніше, більша в порівнянні з контролем — 38,4%. Вміст клітин II типу перевищує як дані попередньої серії, так і дані контролю — 42,2%. Відповідно зменшилась кількість клітин III типу — до 19,4%. При цьому зберігається виражена гіпертрофія ядер. Об'єми ядер ясних нейросекреторних клітин — $60,0 \pm 13,0 \text{ мк}^3$ (контроль — $514,7 \pm 12,1 \text{ мк}^3$, $p < 0,001$). Важливо

відзначити, що об'єми ядер $12,87 \pm 0,52 \text{ мк}^3$ (контроль рівнянні з контролем зменшених нейросекреторних різної ширини стрічок, а таї цих розширень ГПГ розширені пухко. Деякі нейросекреторні майже не розпізнаються. капілярів.

Слід вважати, що опишуємо говорити про те, що ядро в стані підвищеної функції.

Через 6 год після впливу нейросекреторних клітин відповідається. Привертає увагу $564,8 \pm 17,3 \text{ мк}^3$ (контроль тин — до $15,04 \pm 0,54 \text{ мк}^3$ кількість нейросекреторної ній серії, значно менша, ні секреторних клітин, які містяться ГПГ нейросекрету. різна. Капіляри в межах ядра

Отже, показники функціонування процесів синтезу нейросекреторної речовини, як і раніше.

Через 12 год після досліду нейросекреторних клітин відповідає $\pm 10,1 \text{ мк}^3$ (контроль — 55 мах у контролі і досліді стають продовжують залишатися $\pm 0,63 \text{ мк}^3$ (контроль — 2 нейросекреторної речовини нейросекреторних клітин у виступають ГПГ, які в деяких ви в основному спалі).

Через 24 год після впливу на активності ядер в

Отже, зіставлення початкового і паравентрикулярного гіпербарична оксигенация в обох нейросекреторних центрів в обох ядрах як процес виведення і стоку.

Згадані зміни є неспецифічними для організму різних екстремальних конкретному випадку стрес-агентів (електрошок, раженості). Той факт, що інформація нейросекреторно-тоутворення і секретовиведення попиту організму в нейрогуморальній човині.

В наступні проміжки часу нейросекреторних центрів повідіною фазністю. Через

уючих
ти, що
 54 мк^3 ;
 $20,68 \pm$
чини у
ї ГПГ.
ва. Ка-

клітини I,
дегід-фук-

типов
ст ней-
відають

шилась
тин I і
II типу
ношенні
одночас
лис до
). Про-
 $21,38 \pm$
ту ней-
дра від-
й вели-
ограну-
волокна
сів сек-

I типу
е, біль-
шшує як
о змен-
гається
их клі-
ажливо

відзначити, що об'єми ядерець дещо менші, ніж у контрольних тварин — $12,87 \pm 0,52 \text{ мк}^3$ (контроль — $21,38 \pm 0,66 \text{ мк}^3$; $p < 0,001$). Водночас у порівнянні з контролем зменшився вміст нейросекреторної речовини у відростках нейросекреторних клітин. Відростки цих клітин мають вигляд різної ширини стрічок, а також дрібних та середніх розширень. В частині цих розширень ГПГ розташовані щільно, а в окремих випадках — пухко. Деякі нейросекреторні волокна зовсім спустошені, а їх обриси майже не розпізнаються. Спостерігається нерізко виражена гіперемія капілярів.

Слід вважати, що описана гістофізіологічна картина дає підставу говорити про те, що ядро в даний проміжок часу продовжує перебувати в стані підвищеної функціональної активності.

Через 6 год після впливу зрушень у процентному співвідношенні ясних нейросекреторних клітин в порівнянні з контролем майже не відбувається. Привертає увагу той факт, що об'єми ядер зменшуються до $564,8 \pm 17,3 \text{ мк}^3$ (контроль — $623,2 \pm 14,1 \text{ мк}^3$; $p < 0,01$), а ядерець клітин — до $15,04 \pm 0,54 \text{ мк}^3$ (контроль — $20,92 \pm 0,57 \text{ мк}^3$, $p < 0,01$). Проте кількість нейросекреторної речовини у відростках клітин, як і в попередній серії, значно менша, ніж у контрольних тварин. У відростках нейросекреторних клітин, які мають форму різної величини розширень, міститься ГПГ нейросекретору. Щільність розташування ГПГ в розширеннях різна. Капіляри в межах ядра переважно спалі.

Отже, показники функціональної активності ядра свідчать про зниження процесів синтезу нейросекреторної речовини. Проте процеси секретовиведення, як і раніше, залишаються підвищеними.

Через 12 год після досліду процентне співвідношенння ясних нейросекреторних клітин відповідає контролю. Об'єми ядер — $568,6 \pm 10,1 \text{ мк}^3$ (контроль — $555,4 \pm 11,9 \text{ мк}^3$, $p < 0,05$), тобто різниця в об'ємах у контролі і досліді статистично недостовірна. Проте об'єми ядерець продовжують залишатися нижче контрольних показників — $16,33 \pm 0,63 \text{ мк}^3$ (контроль — $23,60 \pm 0,83 \text{ мк}^3$, $p < 0,001$). Кількісний вміст нейросекреторної речовини в контролі і досліді одинаковий. Відростки нейросекреторних клітин у вигляді стрічок і різного розміру розширень містять ГПГ, які в деяких випадках мають пухке розташування. Капіляри в основному спалі.

Через 24 год після впливу істотної різниці в показниках функціональної активності ядер в порівнянні з контролем не виявлено.

Отже, зіставлення показників функціональної активності супраоптичного і паравентрикулярного ядер у досліді і контролі показує, що гіпербарична оксигенация в Зата викликає виражені функціональні зміни в обох нейросекреторних центрах. Ці зміни свідчать про значне посилення в обох ядрах як процесів синтезу нейросекреторної речовини, так і її виведення і стоку.

Згадані зміни є неспецифічними. Вони спостерігаються при впливі на організм різних екстремальних факторів [3, 10, 11, 12, 16, 17]. У кожному конкретному випадку реакція нейросекреторних центрів на вплив стрес-агентів (електрошок, гіпоксія тощо) відрізняється ступенем її вираженості. Той факт, що при гіпербаричній оксигенациї відзначається активізація нейросекреторної функції, тобто посилюються процеси секре-тоутворення і секретовиведення, свідчить, перш за все, про підвищений попит організму в нейрогормонах, що містяться в нейросекреторній речовині.

В наступні проміжки часу виявлена тенденція до відновлення функції нейросекреторних центрів. Період відновлення характеризується відповідною фазністю. Через 1 год після досліду зміни, спостережувані в

ядрах, свідчать про продовження інтенсифікації синтезу нейросекреторної речовини, її виведення і стоку. В наступний проміжок часу після досліду, через 6 год, процеси секретовиведення і стоку залишаються, як і раніше, підвищеними, а в супраоптичному ядрі посилені також і синтез нейросекрету. Функціональна активність паравентрикулярного ядра через 12 год після досліду нормалізується, а в супраоптичному ядрі процеси синтезу виражені менше, ніж у контролі.

Стан показників функціональної активності супраоптичного і паравентрикулярного ядер на кінець доби нормалізується.

Висновки

- Гіпербарична оксигенация в З ата викликає в супраоптичному і паравентрикулярному ядрах посилення процесів синтезу нейросекреторної речовини, її виведення і стоку.

- Зміни, які відбуваються в наступні проміжки часу (через 1, 6, 12 і 24 год), свідчать про тенденцію до відновлення функціональної активності нейросекреторних центрів.

- Період відновлення характеризується такими особливостями: через 1 год після досліду процеси синтезу нейросекрету, його виведення і стоку залишаються посиленими; через 6 год секретовиведення в обох ядрах підвищене, а в супраоптичному ядрі посилені також і синтез нейросекрету: через 12 і 24 год після досліду функція ядер поступово нормалізується.

- Вплив гіпербаричної оксигенациї в З ата порушує добове коливання функціональної активності ядер переднього гіпоталамуса.

Література

- Алешин Б. В.—Гистофизиология гипоталамо-гипофизарной системы, М., 1971.
- Березовский В. А. О путях повышения эффективности лечения повышенным давлением кислорода.—В кн.: Гипербарическая оксигенация, М., 1975, 223—224.
- Владимиров С. В. Болевое раздражение и функциональные изменения нейросекреторной системы.—Журн. общей биологии, 1963, 24, 5, 383—386.
- Войткевич А. А. Нейросекреция, М., «Медицина», 1967.
- Головко В. Д. Некоторые особенности адаптации недоношенных новорожденных детей в условиях гипербарической оксигенации.—В кн.: Гипербарическая оксигенация, М., 1975, 175—176.
- Жиронкин А. Г.—Кислород, физиологическое и токсическое действие, Л., 1972.
- Жиронкин А. Г., Панин А. Ф., Сорокин П. А.—Влияние повышенного давления кислорода на организм человека и животных.—В кн.: Гипербарическая оксигенация, М., 1975, 225—226.
- Зальцман Г. Л., Селивра А. И. Приспособительные и патологические реакции организма при воздействии повышенного давления кислорода.—В кн.: Гипербарическая оксигенация, М., 1975, 136—137.
- Поленов А. Л.—Гипоталамическая нейросекреция, Л., «Наука», 1968.
- Поленов А. Л., Болоюк Л. Я. Морфологический анализ изменений в нейросекреторных элементах нейрогипофиза белых крыс при болевом раздражении и воздействии аминазина.—Проблемы эндокринол. и гормонотерапии, 1963, 9, 5, 40—46.
- Поповиченко Н. В. Изменения в гипоталамо-гипофизарной нейросекреторной системе при судорожных припадках.—Архив патологии, 1971, 5, 31—35.
- Поповиченко Н. В. Гипоталамическая нейросекреторная система в приспособительных реакциях организма, К., «Наукова думка», 1973.
- Урлина Л. И. Гипербарическая оксигенация в комплексном лечении парадонтоза.—В кн.: Гипербарическая оксигенация, М., 1975, 265—266.
- Хасандинов Э. А. Динамика кровенаполнения периферических и висцеральных сосудов при гипербарической оксигенации хирургических больных.—В кн.: Гипербарическая оксигенация, М., 1975, 208—209.
- De Wied D., Smelik P. G., Molli J., Bouman P. R. On the mechanism of ACTH release.—In: Major Problems in Neuroendocrinology. Basel—New-York, 1964, 156—157.

- Kivalo E., Arco H. The experimental stress situation
- Rothballer A. B. Chang particular reference to neuro-

Відділ гіпоксичних станів
Інституту фізіології
ім. О. О. Богомольця АН УРСР,

FUNCTIONAL CHANG CENTRES A

Dynamics of functional ch nuclei was studied in albino r 3 ata/h.

Hyperbaric oxygenation is synthesis of neurosecretory su during the posterior periods af of the functional activity of b and PV nuclei functional acti the PV nuclei is restored com synthesis occurs in SO.

Department of Hypoxic States,
Institute of Physiology, Aca
Ukrainian SSR.

16. Kivalo E., Arco H. The neurosecretory material of the neurohypophysis under experimental stress situation.—Ann. med. exp. et biol. fennie, 1957, 35, 4, 380—386.
 17. Rothballer A. B. Changes in rat neurohypophysis induced by painful stimuli with particular reference to neurosecretory material.—Anat. Rec., 1953, 115, 1, 21—43.

Відділ гіпоксичних станів

Інституту фізіології

ім. О. О. Богомольця АН УРСР, Київ

Надійшла до редакції
19.XII 1975 р.

I. I. Gerzанич

FUNCTIONAL CHANGES OF HYPOTHALAMIC NEUROSECRETORY
CENTRES AFTER HYPERBARIC OXYGENATION

Summary

Dynamics of functional changes in the supraoptical (SO) and paraventricular (PV) nuclei was studied in albino rats-males of the Vistar line after hyperbaric oxygenation 3 ata/h.

Hyperbaric oxygenation is established to intensify in both nuclei the processes of synthesis of neurosecretory substance, its removal and outflow. The changes observed during the posterior periods after the experiment evidence for a tendency to restoration of the functional activity of both neurosecretory centres. The state of indices of the SO and PV nuclei functional activity is different by the end of the day. The function of the PV nuclei is restored completely and a subsequent intensification of neurosecretion synthesis occurs in SO.

Department of Hypoxic States, the A. A. Bogomoletz
Institute of Physiology, Academy of Sciences,
Ukrainian SSR, Kiev

М., 1971.
вищеним
—224.
ня нейро-

ожденных
оксигена-
ствие, Л.,
вышенного
арическая
акции реак-
н.: Гипер-

й в нейро-
ни и воз-
9, 5, 40—

екреторной
приспособи-
пародонто-
щеральных
кн.: Гипер-

of ACTH
4, 156—157.